

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

22e jaargang nr. 45

9 november 1969

administratie

postbus 114, Utrecht

tel. 030-24641

postgiro 58 t.n.v. De Humanistische Pers

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 8,50 per jaar
Overige landen f 12,50 per jaar
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

Opening huis Humanistisch Verbond 's Gravenhage

Op 1 november l.l. opende de landelijk voorzitter Mr. M. G. Rood een huis van de plaatselijke gemeenschap Den Haag. Hij deed dit met het houden van een rede, waaraan wij het volgende ontleenen:

Het openen van een nieuw huis voor het Humanistisch Verbond op plaatselijk niveau roept hoofdzakelijk een reactie op van: „wat gaan wij nu met dat huis doen?”

Voordat ik daarover iets zeg, moet eerst nog een andere reactie gesignaleerd worden. Het treft mij dat de laatste tijd bij bepaalde activiteiten van het Verbond de opmerking komt: „Moet dat zo nodig?”. Men heeft daarbij het oog op de vraag of wij aan die bepaalde activiteit wel iets moeten doen. Het heet dan dat wij de verzuiling bevorderen door zelf iets te gaan doen. Wij hebben dat de laatste tijd nogal eens ontmoet b.v. bij ons instituut voor ontwikkelings samenwerking HI-VOS. Wij hebben dat enige tijd geleden te horen gekregen toen wij ons plan bekend maakten om een actie- en studiecentrum voor vredesvraagstukken op te zetten.

Het is uiterst merkwaardig! Wij nemen activiteiten ter hand die anderen al lang uitoefenen. Die anderen doen dat op verzuilde basis. Binnen die verzuilde basis is er voor ons geen enkele kans om ook maar iets om te buigen in een universele, in een algemeen menselijker richting. De ontwikkelingshulp in Nederland is in handen van tientallen confessionele organisaties. Het vredeswerk gebeurt hoofdzakelijk door de kerken. Zij doen dat op hun manier, die voor ons dikwijls weinig recht doet wedervaren aan de pluriforme maatschappij waarin wij leven.

Wij proberen de richting van dat werk te beïnvloeden; het lukt niet. Teneinde raad en dikwijls eerst na lange aarzeling, pakken wij zelf die activiteiten aan. Wij willen dan proberen om in ieder geval stukken van dit werk universeel te richten. En wat zien wij dan? Wij worden ineens uitgekreten voor verzuilers.

Ik moet er, eerlijk gezegd, een beetje om lachen. Het is zo weinig een serieus of een waarachtig argument. Maar, het moet helaas wel gesignaleerd worden. Het Humanistisch verbond heeft zo'n 20 jaar moeten vechten voor het goed recht van de buitenkerkelijke levensovertuiging. Dat was een gevecht dat niet wij wilden, maar ons werd opgedrongen. Die strijd is gelukkig achter

ons en onze relaties met de andere levensovertuigingen zijn veel en veel verbeterd.

Maar, nu wij eindelijk kunnen doen wat wij willen, nl. aan het werk gaan, de maatschappij in humaniserende richting beïnvloeden, nu begint er als het ware een tweede strijd. Het goed recht van onze levensovertuiging is aanvaard. Maar wij pakken nog geen stuk werk aan, gebaseerd op die overtuiging of wij zijn ineens verzuilers. Humanisme is geen vrijblijvende zaak. Wij hebben onze levensovertuiging niet om daar nu verder vrijblijvend over te filosoferen.

Die overtuiging is ons fundament, waarop wij onze activiteiten baseren. Laat men dus ophouden met dit soort verzuilingsgepraat. Wij zijn niet van plan nu weer 20 jaar strijd te moeten voeren voor het in praktijk brengen van onze geaccepteerde overtuiging. Maar wij zullen die strijd niet uit de weg gaan wanneer men ons deze opdringt. Laat mij deze kwestie besluiten met een enkel ander facet. Binnen ons Verbond zelf wordt ook het verzuilingsverhaal gehoord. Gegrepen door de moderne schaalvergroting en samenwerking aarzelen sommigen als wij b.v. vormingswerk aanpakken of begonnen met onze huwelijkscontactbureaus. Laten al diegenen weten dat wij nog nergens een veralgemenisering van activiteiten bereikten waar wij niet eerst zelf iets deden. Zodra wij een stuk werk aanpakten en van de grond kregen, bleken andere groeperingen in ons geïnteresseerd als samenwerkingspartner. Zolang wij spraken over onze wens om samen te werken zonder op het betreffende terrein zelf iets te doen, werden wij niet eens opgemerkt.

Wij groeien stellig naar een maatschappij waarin veel meer samengewerkt zal worden. Het streven van het Humanistisch Verbond is erop gericht dat waar maar enigszins mogelijk te bevorderen.

Maar de manier hoe dat moet gebeuren, is een andere zaak. Zonder eerst iets zelf te presteren, zal het ons niet lukken.

Het humanistisch Verbond zal overigens binnenkort ook in ziekenhuizen geestelijke verzorging aan patiënten geven, zoals dat in de strijdkrachten en de gevangenissen gebeurt. De vrijwillige krachten die wij in het ziekenhuiswerk ingeschakeld hadden, zullen vervangen worden door

professionals die in de ziekenhuisstaf worden opgenomen. Het dienstenpakket van het ziekenhuis zal dan ook geestelijke verzorging omvatten. Wij zullen de mensen hiervoor aan ons opleidingsinstituut opleiden en leveren net als dat in het leger of de inrichtingen van justitie gebeurt.

Laat u dan ook, voorzitter en bestuursleden van de haagse federatie door dit verzuilinggepraat niet ontmoedigen. Men zal ook u wel gezegd hebben of nog zeggen „moest dat Verbond nu weer een eigen huis hebben?”

Onze ervaring in andere plaatsen is dat het eigen huis een enorme stimulans kan betekenen voor het plaatselijk werk. Zoals het Verbond landelijk na het congres van enkele maanden geleden een tweede fase inging, zo kunt u een nieuwe fase ingaan met uw eigen huis. Presenteer het ook als zodanig in uw gemeenschap.

Een fase waarin u plaatselijk vormingswerk voor volwassenen ter hand neemt. Een fase waarin u kritisch en systematisch de verschillende aktiviteiten van uw gemeenschap zult toetsen aan wat deze tijd van maatschappelijke veranderingen van u vergt.

Dat alles kunt u hier, heb ik begrepen, indringend en toch comfortabel doen.

Ik spreek de wens uit dat uw huis een centrum voor humaniserende maatschappijbeïnvloeding mag worden, een ontmoetingsplaats en een bron om opgeladen te worden voor akties en plannen. Ik spreek de hoop uit dat dit huis u hierbij zal stimuleren en wens u onder aanbieding van een bescheiden cadeau namens het hoofdbestuur, veel geluk.

En daarmee verklaar ik uw huis voor geopend.

De Humanistische Stichting Socrates belegt op zondag 16 november a.s. in de Internationale School voor Wijsbegeerte te Amersfoort een algemene najaarskonferentie over

VERVREEMDING DOOR EXPERIMENT IN DE KUNST

(in het bijzonder
betreffende de moderne muziek)

Dit onderwerp zal worden ingeleid door:
De musikologe mevrouw drs. M. Marcenaro-Huygens en de komponist Jan Wisse.

De konferentie zal worden geleid door prof. dr. W. van Dooren.

De kosten van deelname bedragen f 4,— p.p. (reduktie voor kontribuanten/donateurs en studenten).

De lunch kan worden gebruikt voor f 4,75 p.p.

Inlichtingen woorden gaarne verstrekt door het sekretariaat van de Stichting, Oudegracht 152 (postbus 114) Utrecht, tel. 030-24641.

André Gide

André Gide is een franse schrijver, die 100 jaar geleden werd geboren. Hij was een beweeglijke figuur, moeilijk te vangen in een korte karakterisering.

Zijn invloed op latere generaties, op de West Europese cultuur, is groot geweest.

Tristan Haan, medewerker aan het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis in Amsterdam, die het werk en het leven van Gide heeft bestudeerd, speciaal om de invloed na te gaan, die hij gehad heeft op iemand als Du Per-ron, zegt hierover het volgende:

Het lijkt me duidelijk dat bij Gide sprake is van grote invloed, die eigenlijk vrij laat is gekomen. Men kent het verhaal van de oplagen van zijn werken, die altijd in zeer kleine oplagen gingen, vrijwel verwaarloosd werden door de kritiek. Het is een geval van een zeer laat erkend schrijverschap. En daar komt dan iets bij: op het moment dat hij eigenlijk haast uitgeschreven is, zo na 1925, dan komt zijn roem tot het hoogtepunt, en dan wordt er veel naar hem gekeken. Het is vaak ook een geval niet alleen van een litterair voorbeeld, maar ook van een geleefd voorbeeld en dan wel bij zeer kleine groepen eigenlijk. Het is geen man die een schrijver is voor een groot publiek, of die een zeer brede, massale aanhang kweekt of zo. Maar het lijkt me typisch een geval van iemand die een leermeester van leermeesters is. Een mandarijn eigenlijk in zekere zin. Hij was een individualist en een

estheet en hij is dat eigenlijk ook altijd gebleven. Ik geloof dat hij een soort bevrijder is geweest. Dat was ook zijn opvoedingsideaal.

Hij noemt ergens één van zijn hoofdwerken „Les nourritures terrestres”, een handboek voor ontsnapping, voor bevrijding. Hij was een vrij rusteloze geest, die probeerde om alle erkende waarden steeds weer in de waagschaal te stellen en ze steeds weer te onderzoeken en die daarbij de bereidheid ook opbracht om te laten schieten wat hem niet meer aanvaardbaar bleek. Maar hij heeft zich er altijd erg voor gewacht om vaste recepten te geven of definitieve richtingen te kiezen. Dus als hij een invloed heeft gehad op mensen die nog na hem komen — dus op mensen die in 1900 of later geboren zijn, dan is dat geweest, die van een bevrijder, dacht ik, van iemand die de mensen het betrekkelijke van algemeen aanvaarde waarden laat inzien.

Hij was in ieder geval een man die schrijven niet als één van zijn aktiviteiten beschouwde, maar die eigenlijk alleen maar leefde om te schrijven.

Dat was wel het voornaamste richtsnoer in zijn leven geloof ik. Hij wist al vrij jong dat hij schrijver zou worden. Hij heeft dan ook niets anders gedaan dan zich daar op richten omdat hij de mogelijkheden daartoe had en gelukkig dus geen materiële problemen kende.

Hij was echt een man die bij alles bijna dacht

een radio-uitzending van zondag 9 november 1969

aan het gebruik dat hij er van zou kunnen maken voor zijn literatuur, of voor zijn kunstwerk zoals hij het noemde, want hij was toch echt een estheet in dat opzicht.

Maar inderdaad, als hij ergens reisde dan hield hij een reisdagboek bij en als hij betrokken raakte in een politieke zaak zoals in de Congo, dan schreef hij daar uitvoerige rapporten over.

Van zijn dagelijks leven hield hij toch een vrij groot dagboek bij. Altijd toch wel weer met ergens in zijn hoofd het idee van: wat voor profijt kan ik daarvan trekken. Dat is met al zijn dingen. Dat is ook bij zijn reizen in Afrika, bij zijn botaniseren, bij zijn belangstelling voor vlinders, en zoölogie en bij het leven van insecten. Altijd denkt hij aan het profijt dat hij voor zijn werk daaruit kan trekken.

Van hem is de uitspraak: „Geloof hen die de waarheid zoeken, twijfel aan hen die haar vinden; twijfel aan alles, maar twijfel niet aan jezelf.”

Het was wel zo dat Gide ook ondanks alles, hoewel hij dus een estheet en een individualist was, ook een moralist was. Men kent zijn streng protestantse opvoeding, de zeer strakke beginselen waarmee hij werd opgevoed, de dwang die ze altijd aan zijn leven hebben opgelegd, beginselen waar hij zich zeer moeizaam zelf van bevrijd heeft. Hij zei zelf er van dat hij morele problemen verwerkte, zich er mee bezig hield en er dan een kunstwerk van maakte. Maar het was bepaald niet zijn stijl om dan in het kunstwerk te zeggen je moet dit doen of je moet dat doen. Hij zei gewoon: lees het maar en lees het maar goed alsjeblieft en zie zelf maar wat je er van denkt.

Men kan zeggen dat Gide een intelligentie is, die zichzelf voortdurend moet toetsen om intelligent te blijven en vanuit die hoek bekeken lijkt het

me helemaal niet zo gek dat Gide in een paar perioden in zijn leven heel duidelijk sociaal geëngageerd is geraakt, hoewel men zich daar in zoverre niet op moet bekijken, dat die man natuurlijk een buitengewoon onpraktische geest en bovenal een individualist was. Hij had geen enkele collectivistische trek of wat dan ook. Maar hij heeft een paar maal in zijn leven gekozen — juist omdat hij de bereidheid had ergens voor in te springen. Het eerste geval is dus geweest bij een reis naar de Congo, waar hij waarschijnlijk alleen maar naar toe ging omdat hij van Noord-Afrika hield en Afrika ook verder wel eens wilde verkennen. Waarbij hij eigenlijk geen idee had van wat hem te wachten stond. Dat is in '25/'26 geweest. En waar hij opeens geconfronteerd werd met een koloniale uitbuiting, vooral in de handelwijze van de rubbermaatschappijen in die gebieden. Hij ontdekte ineens dat wanneer hij in het land bleef reizen met begeleiders van de gouverneur en in de auto van de gouverneur, dat hij dan helemaal niets te weten kwam. En dat hij er zelf op uit moest gaan en overal direct op af stappen en liefst zonder tussenpersonen. En hij is toen geschrokken over de koloniale praktijken van vooral rubbermaatschappijen. Hij heeft dat allemaal heel getrouwelijk te boek gesteld. Maar wel weer zo dat hij volgens mij helemaal geen idee had van waar hij eigenlijk aan begon. Hij heeft het allemaal gedaan en het was zijn volstrekte eerlijkheid en oprechtheid en een bereidheid om er voor in te springen. Hij heeft niet gezien dat als hij al deze dingen thuis in Frankrijk zou uitwerken en in boekvorm publiceren, dat er dan een geweldige rel en een geweldige storm zou ontstaan. Maar zijn grootheid vind ik dan toch wel dat hij alle konsekwenties er uit getrokken heeft, en dat hij alle polemieken en ingezonden brieven heeft afgewerkt.

Inspraak en uitpraak

De radio-uitzendingen van **16 november en 30 november a.s.** zullen voornamelijk bestaan uit twee inleidingen van Dr. C. van Rijsinge, onder de titel van resp. „Welvaart, welzijn en wij” en „Zij en Wij”. Ter sprake komen de problemen van praktische en ethische aard waarmee we bij een ongebreidelde ontwikkeling van wetenschap en techniek geconfronteerd worden.

De term „inleiding” is hier letterlijk te verstaan: beide uitzendingen zijn bedoeld als stof voor discussie.

In een aantal plaatsen worden door de gemeenschappen van het Humanistisch Verbond gesprekken belegd (direct aansluitend op de uitzending of naderhand, waarbij de tekst op een band wordt opgenomen) over de gegevens en vragen die Van Rijsinge naar voren brengt.

vervolg

Het is de bedoeling dat rapporteurs de belang-

rijkste punten die in de discussies ter sprake zijn gekomen (kort geformuleerd) opsturen naar het Centraal Bureau. Daarbij zullen van enige bijeenkomsten opnamen gemaakt worden.

Dit materiaal is uitgangspunt voor de uitzendingen van **14 en 21 december**, waarin Dr. van Rijsinge op zoveel mogelijk gemaakte opmerkingen in zal gaan.

praktisch

Wanneer u mee wilt doen aan dit project moet u vóór **10 november** aan het centraal bureau opgeven:

- a. **plaats, tijd en datum** van de discussie
- b. **naam en adres van kontaktpersoon/rapporteur.**

Wilt u dat we bij de uitzendingen in december rekening houden met de bij u gemaakte opmerkingen, dan dienen die op uiterlijk **8 december** (liefst eerder en zo kort mogelijk geformuleerd) in ons bezit te zijn.

Dat deed hij dan gewoon tot het eind toe door. Een ander voorbeeld van Gides bemoeienis met sociale en politieke problemen komt in de jaren dertig, wanneer hij in een bepaalde periode nauw samenwerkt met de communistische beweging. Het conflict waar dit contact tenslotte op uit loopt, volgde een model, dat ook later nog vaak te zien zal zijn: aan de ene kant de eigenlijk hyper-individualistische schrijver, die zijn geweten zuiver wil houden, die vindt dat daarin juist zijn kracht ligt, aan de andere kant degenen die hem verwijten dat hij voor zijn eigen geweten een grote, historische belangrijke beweging in de steek laat.

Voorts kwam hij in 30/31 in een periode dat hij zich ook wel voor maatschappelijke en politieke problemen interesseerde, maar toen was hij eigenlijk niet meer erg actief als schrijver en hij zag dat zelf ook wel. Hij had eigenlijk zelf een beetje het gevoel dat hij ouder was en met zijn bekende oprechtheid zei hij ook wel dat hij verouderde en dat zijn creatieve vermogens afnamen. En in de tweede plaats: hij was natuurlijk een man die bekend was in het hele franse culturele leven en die daar een belangrijke plaats innam en hij heeft op een gegeven moment uit oprechte overtuiging geloof ik gemeend dat het zijn plicht was om te wijzen op de zaak van het communisme en zich daarvoor te interesseren. Hij vond ook dat er in de Sovjet Unie een experiment aan de gang was dat de wereld nog niet gekend had en met zijn bekende „beschikbaarheid” ging hij zeer gretig in op deze nieuwe ontwikkeling en hij zag er ook wel wat in. Het is vrij moeilijk te achterhalen hoe hij daar precies toe gekomen is. Ik heb het gevoel dat hij nooit lid is geweest. Hij was een mandarijn en hij was een nette meneer met niet al te veel ideeën over arbeiders bijvoorbeeld. Ik neem aan dat hij nauwelijks wist hoe een arbeider er uit zag. Hij was ook iemand die in het privé-leven een vrij paternalistische, misschien wel autoritaire figuur is geweest, zoals misschien in het dorpje waar hij lang voor deze periode burgemeester was.

Maar hij zag de nieuwe ontwikkelingen als iets bijzonders en ik geloof dat hij op individualistische gronden tot een soort flirt zou je het niet kunnen noemen — liefde misschien ook niet, maar tot een soort ver-kering misschien met het communisme gekomen is. Hoewel hij natuurlijk in die tijd al lang ongelovig was en zich van alle godsdienstige problemen los had gemaakt, was hij zeer diep beïnvloed door zijn protestantse jeugd en de heel strakke protestantse cultuur waarin hij was opgegroeid en het ligt voor de hand dat hij in dat communisme iets van een vroeg-christelijke verwerkelijking zag, een maatschappij die anders was.

Hij ziet ergens in dat Rusland een groot experiment waar een staat bestaat zonder godsdienst en een samenleving zonder gezin en hij verwacht daar zeer grootse dingen van. Dat is in zekere zin een vergissing geweest. Men weet, dat hij een aantal jaren zeer actief is geweest. Hij is

natuurlijk nooit lid van de partij geweest, maar hij was parade-paardje op congressen, samenkomsten en meetings.

Hij is zeer teleurgesteld geweest door het feit dat hij in de S.U. voortdurend moest ervaren dat cultuur-dragers en mensen in zijn positie eigenlijk alleen maar konden beantwoorden aan wat van hen gevraagd werd door zich aan het allerstrikste conformisme te houden en dat was natuurlijk iets wat hem geweldig tegen de borst stuitte. Hij is altijd het tegendeel van een conformist geweest en dat zegt hij trouwens zelf in het verslag dat hij heeft gepubliceerd bij zijn terugkomst. Niet door de tekortkomingen en de gebreken in de S.U., maar door het feit dat in alle kranten en in alle rapporten daar ter plaatse geconstateerd werd dat alles goed ging. En in deze dingen is hij teleurgesteld geraakt. En natuurlijk ook in de gevallen van persoonsverheerlijking waar hij zelfs in die tijd al even mee te maken heeft gehad, zoals het telegram dat hij ergens vanuit een klein provincie-plaatsje aan Stalin richtte, en waar hij boven wilde zetten iets als „kameraad Stalin”. Waarbij hij er door de postbeambte op attent werd gemaakt dat dat helemaal niet kon en dat er minstens vier of vijf adjectieven bij moesten om een waardige aanhef van een telegram te vormen. Dat zijn de dingen geweest waar hij zich aan gestoord heeft.

Hij is steeds bereid geweest om open te staan voor nieuwe dingen, zich daarvoor beschikbaar te houden en heeft aan de andere kant toch wel weer voor bepaalde dingen gekozen. Ondanks alle uitersten die er in zijn leven en zijn werk voorkomen zijn er een paar constanten, waarvan de literatuur wel het voornaamste in zijn leven is.

Gide heeft een grote invloed gehad op mensen als Sartre, Camus, Malraux — een generatie die een grote invloed heeft gehad op de Europese cultuur. En als men de betekenis van Gide nu nog eens nagaat, dan ligt het toch in de eerste plaats in zijn schrijverschap en in een paar bijzonder grote romans. Ik denk dan aan *De Kelders van het Vaticaan* en aan de *Faux Monnayeurs* en aan een aantal vroege werkjes uit de tijd van voor 1900 waar ik erg op gesteld ben. En aan de geweldige hoeveelheid autobiografische literatuur en aan de mens Gide die daar uit spreekt. Nu moet men bij die hele mens altijd weer een voorbehoud maken, omdat hij geweldig veel van zichzelf opschreef en dat ook publiceerde, maar aan de andere kant was hij zich ook wel weer bewust, dat hij toch niet helemaal oprecht kon zijn. De oprechtheid was dan wel zijn grote streven, maar het leuke is dat, wanneer hij het gevoel had dat hij zelf niet oprecht kon zijn, hij dit er dan bij zei en op die manier de zaak weer objectiverde. Dat hele grote zelfonderzoek en het voorbeeld dat hij daarmee met zijn leven en zijn werk gegeven heeft, zie ik toch wel als het belangrijkste van Gide.

Meer dan zijn periode als engagement.

Van week tot week:

Hilversum I (radio)

Zondag 16 november, 9.45-10.00 uur: C. van Rijsinge: Welvaart, welzijn en wij.